

अध्याय ५ मोहर ते छाप

या अध्यायात, आपण मोहर (सील) च्या डिझाईन, उद्देश आणि कलात्मक गुणधर्मांबद्दल शिकाल. इतिहासातील मोहरांच्या उदाहरणांपासून प्रेरणा घेऊन, आपण आपले स्वतःचे मोहरे डिझाईन कराल आणि विविध सामग्रींवर त्यांची चाचणी कराल. या प्रक्रियेत, आपण आपले मोहरे कागद आणि कापडावर चाचणी कराल. याशिवाय,

0680CH05

आपण अजरख ब्लॉक छापणी या कापडाच्या पारंपारिक परंपरेशी या प्रक्रियेचे संबंध जोडू शकाल. आपले स्वतःचे मोहरे ब्लॉक म्हणून वापरून, आपण कागद, कापड आणि इतर पृष्ठभागावर छान छाप तयार करू शकता

क्रियाकलाप १: चला मोहरे पाहूया

तुम्ही कधी तुमचे शिक्षक, शाळेचे मुख्याध्यापक किंवा तुमच्या शाळेतील कोणालाही मोहर आणि रबर मुद्रिका वापरताना पाहिले आहे का?

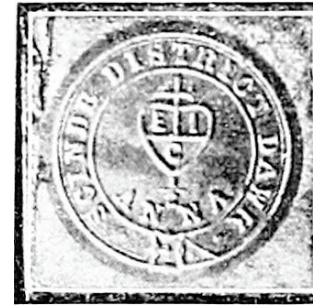
कोणताही कागद किंवा दस्तऐवज मोहर सह शोधण्यासाठी आपल्या शिक्षकांची मदत घ्या. या प्रश्नांवर चर्चा करा:

1. मोहरीवरील प्रतिमा किंवा मजकूर काय आहे?
2. मोहर काय सूचित करते?
3. मोहर कशासाठी वापरले जातात?

मोहरेमध्ये चित्र चिन्ह किंवा मजकूर असू शकतो. व्यक्ती, समाज, राज्ये, संस्था आणि संघटना यांचे जीवन, दिनचर्या, सामाजिक स्थिती आणि श्रद्धा याबद्दल ते आपल्याला संकेत देतात.

मोहरेकडे पहा आणि आपल्याला दिसणाऱ्या प्रतिमा आणि चिन्हांचे निरीक्षण करा. त्यांची तुलना करा आणि चिन्हे काय व्यक्त करू शकतात यावर चर्चा करा.

लक्षात घ्या की या सर्व मोहरांवर वेगवेगळ्या लिपीतील काही लिखित मजकुरासह एक चित्र चिन्ह आहे.

इतिहासाच्या विविध कालखंडातील मोहर

क्रियाकलाप २: क्षेत्र भेट

स्थानिक टपाल कार्यालयाला भेट द्या आणि पोस्ट-मास्तर किंवा इतर कोणत्याही टपाल अधिकाऱ्याला भेटा जे आपल्याला टपाल सेवेत वापरले जाणारे शिक्के आणि मुद्रांक दाखवू शकतात. खालील गोष्टी शोधा आणि नोट्स तयार करा:

1. मुद्रांक मोहरी मध्ये वापरलेले साहित्य.
2. टपाल सेवेचा लोगो किंवा चिन्ह.
3. मोहरीमध्ये दिलेली इतर माहिती.

सुरू ठेवा: आपल्या कुटुंबातील वृद्ध सदस्यांशी संभाषण करा आणि त्यांना कागदपत्रे किंवा टपाल लिफाफे विचारा ज्यावर शिक्का मारला आहे. मोहरीच्या तपशीलांचे निरीक्षण करा आणि आपल्याला सापडलेल्या चिन्हे आणि ग्रंथांच्या नोट्स किंवा रेखाचित्रे तयार करा.

प्रयोग : कोणतेही नाणे घ्या. त्यावर एक कागद ठेवा आणि पेन्सिलचा वापर करून नाण्याची प्रतिमा दिसेल तोपर्यंत पृष्ठभागावर रेषांच्या खुणा तयार करा.

क्रियाकलाप ३: तुमच्या स्वतःची मोहर तयार करा.

आता आपण मोहरचे वैशिष्ट्ये आणि हेतूशी परिचित आहात, आपण स्वतःची मोहर बनविण्याचा प्रयत्न करू इच्छिता का?

सर्वप्रथम तुम्हाला त्याच्या डिझाइनपासून सुरुवात करावी लागेल. एक कागद आणि पेन्सिल घ्या आणि काही कल्पना आणि पूर्वतयारीची रेखाचित्रे लिहा.

चरण 1 - सापडलेल्या वस्तूंसह चाचणी करा

- थोडी चिकणमाती किंवा कणिक तयार करा.
- बटणे, बाटलीचे झाकण, काठ्या, पाने, नाणी अशा काही छोट्या वस्तू गोळा करा.
- आपल्या मातीचा पृष्ठभाग सपाट आणि ओलसर करा.
- आपण मातीवर गोळा केलेल्या वस्तू दाबा आणि त्यांनी केलेले ठसे पहा.
- कोणत्या वस्तू स्पष्ट ठसे निर्माण करतात आणि का करतात याचे विश्लेषण करा.

विद्यया ऽ मृतमश्नुते

एन सी ई आर टी
NCSERT

मूळ लोकोचे एक उदाहरण

चरण २ - आपली मोहर बनवा

- तुमचा वैयक्तिक प्रतीक तयार करा. हे एक साधे चित्र असू शकते जे तुम्हाला व्यक्त करेल - एक चेहरा, पान, फुल, फळ, वस्तू, प्राणी, अक्षर, चिन्ह इत्यादी. ते तुमच्यातील काही गुण किंवा तुमच्यासाठी महत्त्वाची असलेली मूल्ये ओळखून दर्शवू शकते.
- तुमचे डिझाईन साधे ठेवा.

चरण ३ - आपली मोहर तयार करा

- आपण पाहिलेले मोहर आणि ते तयार करण्यासाठी वापरले जाणारे साहित्य आठवा.

- शाळेत सहज उपलब्ध होणाऱ्या पर्यायांचा विचार करा. उदा., पुठ्याचे तुकडे, माती, जूटदोरी, स्पंज, रबर इत्यादी.
- आपण ज्या सामग्रीसह कार्य कराल त्याचा पृष्ठभाग सपाट करा. लक्षात ठेवा की मोहरच्या डिझाईनचे सर्व भाग समान असल्यास त्याचा ठसा स्पष्ट होईल.
- आपल्या डिझाईनला कापणे, कोरणे आणि आकार देण्यासाठी आपण सुरक्षितपणे वापरू शकता अशी साधने निवडा.
- जर आपल्याला असे आढळले की आपले डिझाईन कोरणे कठीण आहे, तर ते सोपे करा आणि आपले डिझाईन पूर्ण करा.

शिकके बनवून छापण्याचा विद्यार्थ्यांचा प्रयोग

चरण ४ - आपल्या मोहरीची चाचणी घ्या

- आपल्या मोहरीचा शिक्का मारण्यासाठी सामग्री आणि पृष्ठभाग निवडा. जर आपली मोहर गोलाकार असेल आणि सपाट नसेल तर आपण ते ओल्या मातीवर किंवा पीठावर दाबू शकता जसे आपण वस्तूंसह पहिल्या चाचणीत केले होते.
- जर आपली मोहर सपाट असेल तर रंग किंवा शाई लावण्याचा प्रयत्न करा आणि कोणत्याही कागदावर शिक्का मारा.
- परिणामाच्या आधारे, आपण इच्छित प्रभाव प्राप्त होईपर्यंत आपण आपल्या मोहरीच्या डिझाइनमध्ये बदल आणि सुधारणा करू शकता.

क्रियाकलाप ४ छपाई

आता, आपल्याकडे एक मोहर आहे जी वारंवार वापरली जाऊ शकते. रबरी मुद्रांक पॅडमध्ये शाई भिजलेली असते. जेव्हा आपण मुद्रांक पॅडमध्ये रबरी मोहर दाबतो तेव्हा त्यावर शाईचा लेप लावला जातो जो दाबून कागदावर छापला जातो.

छपाईच्या अनेक वेगवेगळ्या पारंपारिक प्रक्रियांमध्ये हीच प्रक्रिया पहायला मिळते. आपण हस्त ब्लॉक प्रिंटिंगची प्रक्रिया पाहूया, कारण हे आपल्याला परिचित असलेल्या रबर मुद्रांक आणि आपण बनविलेल्या मोहरसारखेच आहे.

हे एक कोरलेले लाकडी ब्लॉक आहे.

तुम्ही ज्या भागांमध्ये नमुना उठवलेला आहे ते लक्षपूर्वक पहा. हा ब्लॉक एका कलाकाराने काळजीपूर्वक कोरलेला आहे, जो लाकूड कोरण्यात तज्ज्ञ आहे.

तुमच्या आजुबाजूला लाकडी कारागीर आणि लाकूड कोरणारे आहेत का? त्यांना भेटा आणि हे चित्र दाखवा, असा तुकडा कसा कोरला जातो हे त्यांना विचारा. वापरलेली साधने आणि हे हाताने कोरण्यास किती वेळ लागेल याबद्दल चौकशी करा. या लाकडी ब्लॉकचा वापर कापडावरील छपाईसाठी केला जातो. या कापडांना हाताने ब्लॉक छापलेली कापडं म्हणतात.

हँडब्लॉक प्रिंटरचे चित्र पहा आणि काळजीपूर्वक कापडावर शाई केलेला ब्लॉक ठेवा. एकच ब्लॉक पुर्ण पॅटर्न तयार करण्यासाठी वारंवार वापरला जातो. गुजरातमधील कच्छमध्ये प्रचलित असलेले अजराख नावाचे खास कापड ते बनवत आहेत.

आपण आपल्या मोहरच्या सहाय्याने एक पॅटर्न तयार करू शकता असे आपल्याला वाटते का? आपण आणखी एक मोहर देखील तयार करू शकता जी पुर्ण पॅटर्नसाठी योग्य ठरेल. काही डिझाईन्स बनवा आणि प्रयोग करा.